

V. ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК:658.15:005.5

Л. А. Лахтіонова, докторант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КРИТЕРІЇ ТА ВИДИ СТІЙКОСТІ СУБ'ЄКТІВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Аналізуються думки вчених-аналітиків стосовно видів стійкості суб'єктів ринкової економіки, надається критична оцінка існуючим різним точкам зору щодо цього. Обґрунтовується точка зору автора стосовно критеріїв та видів стійкості суб'єктів економіки в умовах розвитку ринкових підприємницьких відносин.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: стійкість, стабільність, ринкова (загальна) стійкість, зовнішня стійкість, внутрішня стійкість, фінансова стійкість, нефінансово-ресурсна стійкість, фінансово-ресурсна (фінансова) стійкість, минула стійкість, поточна стійкість, потенційна (прогнозна) стійкість, незалежна стійкість, залежна стійкість, функціонально-операційно-організаційна стійкість, управлінсько-організаційна стійкість.

Умовою та основою життєдіяльності суб'єктів господарювання в ринковій економіці виступає його стійкість. Важливим питанням у методиці фінансового аналізу є дослідження фінансової стійкості суб'єктів господарювання. Але на сьогодні є багато дискусійних та не вирішених питань щодо цього. Наприклад, одні вчені застосовують термін фінансова стійкість, інші — фінансова стабільність, треті — фінансова рівновага тощо. Крім того, по-різному трактуються та виділяють різні види стій-

кості суб'єктів економіки [1, 2, 4—9]. На сьогодні не існує єдиної точки зору щодо видів стійкості суб'єктів економіки, але розв'язання цих питань є доволі важливим для забезпечення їх успішного функціонування.

Метою статті є виділення критеріїв та систематизація відповідно до них видів стійкості господарюючих суб'єктів ринкової економіки.

У зв'язку з цим розв'язуються наступні завдання:

- розглядання понять стійкості та стабільності;
- ознайомлення з думками різних учених-аналітиків стосовно видів стійкості суб'єктів економіки;
- виділення дискусійних питань в існуючих різних точках зору щодо видів стійкості суб'єктів економіки;
- обґрунтування власної точки зору щодо виділення критеріїв та відповідного групування стійкості суб'єктів економіки в умовах розвитку ринкових підприємницьких відносин.

В економічній літературі вживають та на практиці користуються такими поняттями, як стійкість та стабільність підприємства. Але думки вчених-аналітиків стосовно цих понять різняться. В. В. Ковальов наголошує, що одною з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства є стабільність його діяльності з позиції довгострокової перспективи, яка пов'язана, перед усім, із загальною фінансовою структурою підприємства, рівнем його залежності від кредиторів та інвесторів [1, с. 233]. Загальне поняття стійкості підприємства досліджувалося Л. А. Костирко: «Це стан його рівноваги, який передбачає своєчасність та економічність при збереженні основних законів розвитку, таких як цілеспрямованість, динамізм, адапційність та керованість» [2, с. 310—311]. Не зовсім зрозуміло, що передбачає стан рівноваги — своєчасність та економічність чого? На нашу думку, таке визначення є неповним.

Як показали результати нашого дослідження, терміни стабільність та стабілізація походять від латинської мови і слова «*stabilis*», що означає стійкий [3, с. 459]. Таким чином, поняття стійкості та стабільності тотожні і між ними немає різниці.

На стійкість господарюючих суб'єктів в умовах дії ринкової економіки впливає дуже багато факторів і саме за ними вирізняють кілька видів стійкості. В попередніх наших наукових дослідженнях залежно від того, які фактори впливають на стійкість, ми відповідно до господарюючого суб'єкта виділяли три види стійкості: внутрішню, фінансову, загальну, але самі

критерії не виділяли [4, с. 162; 5, 303—305]. Відповідно такий підхід та такі три види стійкості виділяє і Є. В. Мних [6, с. 186—187]. М. Д. Білик виокремила ресурсну, потенційну та фінансову стійкість суб'єктів господарювання [7, с. 304—305]. Р. О. Костирко виділяє внутрішню, загальну, капітальну, комерційну, організаційно-структурну та функціональну стійкість господарюючих суб'єктів [8, с. 415]. С. З. Мошенський, О. В. Олійник виокремили стійкість капіталу, ресурсну стійкість, стійкість управління [9, с. 454—455].

На нашу думку, в усіх існуючих думках стосовно видів стійкості суб'єкта господарювання є один загальний недолік — це відсутність певних критеріальних ознак її розподілу. Тому вважаємо це питання не розробленим і таким, яке потребує дослідження та розв'язання. Дана проблема полягає в тому, що необхідно розробити певну систему критеріїв розподілу видів стійкості суб'єктів економіки та уточнити їх характеристику та призначення.

На нашу точку зору, вважаємо за доцільне встановити наступні критерії виділення різних видів стійкості суб'єктів економіки:

— відносно до внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності господарюючого суб'єкта (ринкова (зовнішня) стійкість, загальна стійкість та внутрішня стійкість);

— відносно до існуючих видів ресурсів господарюючого суб'єкта (нефінансово-ресурсна (нематеріально-матеріально-трудова ресурсна) стійкість та фінансово-ресурсна (фінансова) стійкість);

— за часом існування стійкості (минула стійкість, поточна стійкість, потенційна (прогнозна) стійкість);

— залежно від того, за рахунок якого капіталу (власного чи позикового) забезпечується фінансування діяльності господарюючого суб'єкта, її захист від небажаних не передбачуваних негативних обставин та господарських ситуацій, здатність адаптуватися до змін умов функціонування суб'єкта економіки (незалежна стійкість, залежна стійкість);

— відносно до організаційно-виробничої та організаційно-управлінської структури (функціонально-організаційна стійкість та управлінсько-організаційна стійкість).

Запропоновані класифікаційні ознаки та види стійкості суб'єктів господарювання подамо в табл. 1.

[illegible]

2.	Відносно існуючих видів ресурсів господарюючого суб'єкта	— нефінансово-ресурсна (нематеріально-матеріально-трудова ресурсна) стійкість — фінансово-ресурсна (фінансова) стійкість	Це оптимальний склад, структура та співвідношення матеріальних, трудових та нематеріальних ресурсів суб'єкта господарювання, що сприяє економії витрат за рахунок скорочення потреб у додаткових фінансових ресурсах на їх фінансування, та призводить до зростання оборотності господарських нефінансових засобів та збільшення прибутковості суб'єкта економіки Відображає певний стан фінансових ресурсів, за якого відбувається вільне маневрування грошовими коштами суб'єкта господарювання, здатність шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва і реалізації продукції, а також витрати на його розширення та оновлення (дане визначення буде уточнено в процесі подальшого дослідження)
----	--	--	--

Продовження табл. 1

№ п/п	Критерії виділення видів стійкості суб'єктів економіки	Види стійкості суб'єктів економіки	Характеристика та призначення видів стійкості суб'єктів економіки
3.	За часом існування стійкості	— минула стійкість	Це певний фінансовий стан суб'єкта господарювання у минулому, за якого забезпечувався визначений результат його функціонування та відповідний рівень його стійкості
			Це певний фінансовий стан суб'єкта господарювання в поточному періоді, за якого забезпечується визначений результат його функціонування та відповідний рівень його стійкості в даний час.
		— потенційна (прогнозна) стійкість	Це можливий новий поліпшений рівень фінансового стану суб'єкта господарювання у майбутньому, досягнення ним кращих результатів свого функціонування та відповідного рівня стійкості за рахунок спроможності щодо нарощування обсягів та/або зміни та/або доповнення напрямків своєї діяльності.

4.	Залежно від того, з рачунок якого капіталу (власного чи позикового) забезпечується фінансу- вання діяльності госпо- дарючого суб'єкта, її захист від небажаних не- передбачуваних нега- тивних обставин та госпо- дарських ситуацій, здат- ність адаптуватися до змін умов функціонування суб'єкта ринкової еконо- міки	— незалежна стійкість — залежна стійкість	Визначається величиною (часткою) власного капіталу, яка повинна забезпечити фінансу-вання діяльності господарюючого суб'єкта, її захист від небажаних негативних непередбачуваних обставин та господарських ситуацій, здатність адаптуватися до змін умов функціонування суб'єкта ринкової економіки. Визначається величиною (часткою) довгострокового позикового капіталу, яка повинна забезпечити фінансування діяльності господарюючого суб'єкта, її захист від небажаних негативних непередбачуваних обставин та господарських ситуацій, здатність адаптуватися до змін умов функціонування суб'єкта ринкової економіки.
----	---	---	--

№ п/п	Критерії виділення видів стійкості суб'єктів економіки	Види стійкості суб'єктів економіки	Характеристика та призначення видів стійкості суб'єктів економіки
5.	Відносно організаційно-виробничої та організаційно-управлінської структури	— функціонально-операційно-організаційна стійкість — управлінсько-організаційна стійкість	Передбачає спеціалізацію суб'єкта економіки на певних видах основної операційної діяльності, а саме: на визначеному числі вироблення певних найменувань — асортименту продукції, надання послуг, виконання робіт, що забезпечує ефективність його діяльності та управління; диверсифікацію діяльності — розширення функцій основного підприємства (надання послуг, виконання робіт) дозволяє не залежати від виробництва конкретного виду продукції, надання конкретного виду послуг, виконання певного виду роботи, або від певних контрагентів та ділових партнерів Характеризує відповідність управлінської та організаційної структури господарюючого суб'єкта цілям його функціонування, видам діяльності та засобам їх досягнення.

Обґрунтуємо нашу точку зору:

— по-перше, обов'язково вважаємо за доцільне виділити таку ознаку, як відносно внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності господарюючого суб'єкта, що викликано ринковими умовами господарювання та самостійністю в прийнятті внутрішніх управлінських рішень стосовно діяльності суб'єктів економіки. Зовнішнє середовище в умовах ринку посідає одне з головних місць суттєвого впливу на діяльність господарюючих суб'єктів і на їх стійкість, що можна сказати і за внутрішні правила і порядок господарювання. Тому і виділяємо ринкову (зовнішню) стійкість, загальну стійкість та внутрішню стійкість суб'єктів економіки. Ринкова стійкість — це зовнішня стійкість, яка визначає фінансове становище суб'єкта господарювання на ринку — в зовнішньому середовищі і включає в себе стійкість господарських зв'язків із зовнішніми контрагентами; стійкість рівня на ринку конкурентоздатності продукції, що випускається, послуг, які надаються, робіт, які виконуються, товарів, що продаються; стійкість цінової тактичної та стратегічної політики та інші аспекти в діяльності суб'єктів економіки. Ринкова стійкість є центральним питанням підприємницької діяльності кожного суб'єкта господарювання та його власників (учасників, засновників). Загальна стійкість — це проміжна стійкість між зовнішньою (ринковою) та внутрішньою стійкістю і являє собою стан руху грошових потоків, який повинен забезпечувати постійне перевищення надходження коштів (доходів) над їх витрачанням (витратами) — в цьому проявляється зв'язок суб'єкта господарювання між своїм внутрішнім та зовнішнім середовищем. Таким чином, загальна стійкість відображає рух грошових потоків, який забезпечує постійне перевищення надходження коштів (доходів) над їх витрачанням (витратами). Умовою загальної стійкості суб'єкта господарювання є його здатність вільно розвиватися в умовах внутрішнього і зовнішнього середовищ. Для цього господарюючий суб'єкт повинен мати гнучку структуру фінансових ресурсів. Головною складовою загальної стійкості господарюючого суб'єкта є фінансова стійкість, яка формується в процесі всієї його фінансово-господарської діяльності. Внутрішня стійкість — це такий фінансовий стан суб'єкта господарювання, за якого забезпечується достатньо високий результат його внутрішнього функціонування за допомогою відповідних внутрішніх управлінських рішень;

— по-друге, велике значення в діяльності суб'єктів економіки посідають господарські ресурси, а саме: їх наявність, рівень за-

безпеченості, раціональне та економне використання. Все це в кінцевому підсумку впливає на фінансовий стан господарюючих суб'єктів і формує ресурсну стійкість. Тому необхідно виділити таку ознаку, як відносно існуючих видів ресурсів господарюючого суб'єкта. Ми пропонуємо виокремити нефінансово-ресурсну (нематеріально-матеріально-трудова ресурсна) стійкість та фінансово-ресурсну (фінансову) стійкість). Це пов'язано з тим, що всі господарські ресурси суб'єкта економіки поділяються на нефінансові (матеріальні, нематеріальні та трудові) та фінансові (грошові кошти та фінансові вкладення). Тому ми і пропонуємо такі види ресурсної стійкості як нефінансово-ресурсна (нематеріально-матеріально-трудова ресурсна) стійкість та фінансово-ресурсна або просто фінансова стійкість. Нефінансово-ресурсна стійкість являє собою оптимальний склад, структуру та співвідношення трудових, матеріальних та нематеріальних ресурсів суб'єкта господарювання, що сприяє економії витрат на рахунок скорочення потреб у додаткових фінансових ресурсах на їх фінансування, та призводить до зростання оборотності господарських нефінансових засобів та збільшення прибутковості суб'єкта економіки. Фінансово-ресурсна або просто фінансова стійкість відображає певний стан фінансових ресурсів, за якого відбувається вільне маневрування грошовими коштами суб'єкта господарювання, здатність шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва і реалізації продукції, а також витрати на його розширення та оновлення (сутність фінансової стійкості буде уточнено нами в процесі подальшого дослідження);

— по-третє, в аналітичному дослідженні має велике значення вивчення явищ або показників, що їх характеризують, в динаміці. Тому, вважаємо за доцільне виділити таку ознаку як за часом існування стійкості і виокремлюємо минулу, поточну та потенційну (прогнозну) стійкість. Минула стійкість — це певний фінансовий стан суб'єкта господарювання у минулому періоді, за якого забезпечувався визначений результат його функціонування та відповідний рівень його стійкості. Поточна стійкість — це певний фінансовий стан суб'єкта господарювання в поточному періоді, за якого забезпечується визначений результат його функціонування та відповідний рівень його стійкості в даний час. Потенційна (прогнозна) стійкість — це можливий новий поліпшений рівень фінансового стану суб'єкта господарювання у майбутньому, досягнення ним кращих результатів свого функціонування та відповідного рівня стійкості за рахунок спроможності щодо нарощу-

вання обсягів та/або зміни та/або доповнення напрямків своєї діяльності;

— по-четверте, фінансування діяльності суб'єкта економіки можливо за рахунок власних та позикових коштів. В усьому світі вважається за нормальне явище, коли «чужі» гроші працюють на функціонування своєї діяльності, тобто знаходяться у власному обороті і приносять доволі високі доходи та прибутки і забезпечують відносно стійке ринкове становище суб'єкта економіки. Тому вважаємо за доцільне виділення такого критерію розподілу стійкості як в залежності від того, за рахунок якого капіталу (власного чи позикового) забезпечується фінансування діяльності господарюючого суб'єкта, її захист від небажаних непередбачуваних негативних обставин та господарських ситуацій, здатність адаптуватися до змін умов функціонування суб'єкта економіки і виокремити незалежну та залежна його стійкість. Незалежна стійкість визначається величиною (часткою) власного капіталу, яка повинна забезпечити фінансування діяльності господарюючого суб'єкта, її захист від небажаних негативних непередбачуваних обставин та господарських ситуацій, здатність адаптуватися до змін умов функціонування суб'єкта ринкової економіки. Залежна стійкість визначається величиною (часткою) довгострокового позикового капіталу, яка повинна забезпечити фінансування діяльності господарюючого суб'єкта, її захист від небажаних негативних непередбачуваних обставин та господарських ситуацій, здатність адаптуватися до змін умов функціонування суб'єкта ринкової економіки;

— по-п'яте, велике значення в забезпеченні стійкості суб'єкта економіки має правильна організація виробництва або всіх процесів основної операційної діяльності, які приносять найбільший дохід від господарювання, хоча і суттєве значення тут має обґрунтована організація інших складових процесів діяльності — фінансової та інвестиційної діяльності; та вірна організація управління діяльністю господарюючого суб'єкта. Тому необхідним є виділення такого критерію як по відношенню до організаційно-виробничої та організаційно-управлінської структури і виокремлення функціонально-операційно-організаційної стійкості та управлінсько-організаційної стійкості. Функціонально-операційно-організаційна стійкість передбачає спеціалізацію суб'єкта економіки на певних видах основної операційної діяльності, а саме: на визначеному числі вироблення певних найменувань — асортименту продукції, надання послуг, виконання робіт, продажу товарів, що забезпечує ефективність його діяльності та управ-

ління; диверсифікацію діяльності — розширення функцій основного операційного господарювання — асортименту виробництва продукції (продажу товарів, надання послуг, виконання робіт) — дозволяє не залежати від виробництва конкретного виду продукції, продажу певного виду товару, надання конкретного виду послуги, виконання певного виду роботи, або від певних контрагентів та ділових партнерів. Управлінсько-організаційна стійкість характеризує відповідність управлінської та організаційної структури господарюючого суб'єкта цілям його функціонування, видам діяльності та засобам їх досягнення.

Таким чином, пропонуємо встановити наступні критерії та виділити такі види стійкості суб'єктів ринкової економіки: 1) відносно внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності господарюючого суб'єкта (ринкова (зовнішня), загальна та внутрішня стійкість); 2) відносно існуючих видів ресурсів господарюючого суб'єкта (нефінансово-ресурсна (нематеріально-матеріально-трудова ресурсна) та фінансово-ресурсна (фінансова) стійкість); 3) за часом існування стійкості (минула, поточна, потенційна (прогнозна) стійкість); 4) залежно від того, за рахунок якого капіталу (власного чи позикового) забезпечується фінансування діяльності господарюючого суб'єкта, її захист від небажаних непередбачуваних негативних обставин та господарських ситуацій, здатність адаптуватися до змін умов функціонування суб'єкта економіки (незалежна та залежна стійкість); 5) відносно організаційно-виробничої та організаційно-управлінської структури (функціонально-організаційна та управлінсько-організаційна стійкість). Запропонована нами система відбору критеріїв та виділення певних видів стійкості суб'єктів економіки допоможе їм за допомогою їх вивчення та дотримання зміцнити своє позиції в умовах ринкових відносин. Але у фінансовому аналізі особливе місце належить дослідженню та оцінюванню саме фінансової стійкості суб'єктів господарювання, що є питанням наших подальших наукових досліджень.

Література

1. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 768 с.
2. Костырко Л. А. Стратегия финансово-экономической деятельности хозяйствующего субъекта: методология и организация: Монография. — Луганск: ВНУ им. Даля, 2002. — 360 с.

3. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т. 3 / Ред кол.: С. В. Мо- черний (відп. ред.) та ін. — К.: АКАДЕМІЯ, 2002. — 952 с..

4. *Лахтіонова Л. А.* Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 387 с.

5. *Лахтіонова Л. А.* Фінансовий аналіз сільськогосподарських під-приємств: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2004. — 365 с.

6. *Мних Є. В.* Економічний аналіз: Підручник: 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 472 с.

7. *Білик М. Д., Павловська О. В., Питуляк Н. М., Невмержиць-ка Н. Ю.* Фінансовий аналіз: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2005. — 592 с.

8. *Костирко Р. О.* Фінансовий аналіз: Навч. посіб. — Х.: Фактор, 2007. — 784 с. (на рос. мові).

9. *Мошенський С. З., Олійник О. В.* Економічний аналіз: Підручник / За ред. д. е. н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Ф. Ф. Бутинця. — 2-вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП «Рута», 2007. — 704 с.

Стаття надійшла до редакції 28.05.08

УДК 657.421.3

В. М. Діба, канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОЦІНКА Й АМОРТИЗАЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Розглянуто проблеми оцінки нематеріальних активів та спо-собів їх амортизації у бухгалтерського обліку за напрямом узгодження суперечностей національних і міжнародних ста-ндартів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бухгалтерський облік, нематеріальні ак-тиви, оцінка, амортизація.

Залучення нематеріальних активів до структури капіталу ви-значає економічну вартість підприємств, що актуалізує важли-вість оцінки таких активів, яка може залишатися нез'ясованою до початку практичного їх використання підприємством. Окрім специфічності нематеріальних активів внаслідок відсутності об'єктивної цінності, один і той самий нематеріальний актив (технологія, ідея, патент, програма) здатний забезпечувати різ-ний результат залежно від способів та умов реалізації. Достовір-